

Strickland-Pajtkó Ágnes

A digitális média hatása az amerikai magyar nők migrációs narratíváira

Bevezetés

E kutatás célja egyrészt annak bemutatása, hogy a társadalmi nem milyen mértékben és módon befolyásolja az emlékezést és a személyes múlt narratíváinak megalkotását, másrészt pedig annak feltárása, hogy a digitális média különböző platformjai és ezek inherens adatbázis-logikája hogyan hathat, és hogyan férhet össze a narratív struktúrákkal. Az elemzés korpuszát a Pigniczky Réka és Andrea Lauer Rice producerek által készített és fenntartott *Memory Project* nevű amerikai magyar vizuális archívum interjúi alkotják, melyek vállalt célja, hogy „a II. világháború és az 1956-os forradalom leverése után az Amerikai Egyesült Államokba emigrált magyarok történetét megörökítsék.”¹ E tanulmány kizárólag az '56-os menekültek narratíváit kívánja vizsgálni, hiszen 1956 még elég közeli ahhoz, hogy lehetővé tegye a túlélők személyes megszólalásainak elemzését, s elég megosztó ahhoz, hogy belőlük az egyéni történetek polifóniája kirajzolódjon.

A *Memory Project* adatbázis nagyjából egyenlő arányban tartalmaz férfiakkal és nőkkel készített interjúkat, ám mivel jelen írás a női narráció sajátosságait hivatott bemutatni, most a női megszólalásokra tevődik a hangsúly. Az archívum vizsgálatát ugyanis elsősorban az az elhatározás motiválta, hogy ráirányítsa a figyelmet irányítson azoknak a ma már idős nőknek történeteire, s választ találjon azokra a kérdésekre, hogy hogyan írhatók le a női narratívák sajátos jellemzői, és, hogy a digitális média vajon képes-e a múlt traumáival való szembenézés eszközévé válni?

Háttér és kontextus

1956. október 23-án a szovjet megszállás és kommunista diktatúra elleni forradalom kitörésének időpontja a magyar történelem ikonikus dátuma, mely a mai napig a nemzeti öntudat és önmeghatározás fontos része. A forradalom 1956. november 4-i leverése után jelentős számú menekült hagyta el az országot: körülbelül 200 000 magyar s

---

1 Pigniczky Réka, Andrea Lauer Rice: *Memory Project*. <http://memoryproject.online/hu>. 2015. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

zökött át a szomszédos Ausztriába, s közülük 38 000 menekültet fogadott be az Egyesült Államok², ahol államilag koordinált programok biztosították a beilleszkedésüket.³

A kutatás fő fókuszában tehát az 1956-os menekültek történetei állnak, ám a vizsgálódás hatókörét tudatosan a menekülés és a transzkulturalitás társadalmi nem által befolyásolt tapasztalatai alkotják. Így az 1956-os események magyar történelemben betöltött jelentőségét, s az interjúkban elbeszélte események objektív igazságtartalmát sem kívánom elemezni. 1956 itt mint az egyéni sors történetek fordulópontja jelenik meg, mely rendszerint az egyéni identitás és önmeghatározás során is kulcsszerepet tölt be.

1956-hoz fűződő viszony a nemzeti múlttal való szembenézés nehézségeinek is példája. Az aktuális politikai helyzet változásával párhuzamosan ugyanis változik a múlt értékelése is, ahogy Raymond Williams rámutat, „[a] kortárs kultúra elemzésében döntő jelentősége [van] a szelektív tradíció mindenkori állapotának, mert gyakran megtörténik, hogy a tradíció valamilyen módosulása [...] valójában gyökeres jelenkori változást képvisel.”⁴ Úgy tűnik tehát, hogy a múlt értékelése kizárólag a jelen horizontjából lehetséges, hiszen tudatosan vagy tudat alatt folytonosan a jelen helyzethez igazítjuk a múlt eseményeit.⁵ Az 1956-os események kapcsán különösen látványos ez a jelenség: míg 1989 előtt a hivatalos magyar politika elítélte a forradalomban való részvételt, addig a rendszerváltozás után már hőstettnek számított ugyanez, mely attitűdbeli változás az egyéni sors történetekben is tetten érhető.

Az 'oral history' (magyarul: elbeszélte történelem) a múlt különös lenyomatát adja: nemcsak kiegészíti a kanonizált történelmi narratívát, hanem újra is írja azt. Az oral history azonban nemcsak a történettudomány hasznos és jellemző módszere, hanem a médiatudományban is bevett műfajjává vált.⁶ Ez a jellemzés jól mutatja az módszer alkalmazásának kibővülését: míg a történettudomány a múlt eseményeinek lenyomatát látja benne, addig az egyéb diszciplínák számára az emlékezés és felejtés összjátéka, s az egyén a múlt újra-konstruálásának lehetőségei miatt fontos.⁷

---

2 Peter Pastor: The American Reception and Settlement of Hungarian Refugees in 1956–1957. *Hungarian Cultural Studies*. 2016/9. 197–205. 197.

3 Pastor: The American Reception... 197.

4 Raymond Williams: *A kultúra elemzése*. In: Wessely Anna (szerk): *A kultúra szociológiája*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 33–40. 40.

5 Mike Conway: Oral History Interviews. In: *The International Encyclopedia of Media Studies*, VII, 2 Dec. 2013. *Wiley Online Library*. <https://doi.org/10.1002/9781444361506.wbiems177>. „People may consciously or unconsciously mold the memory to today’s situation.” (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

6 Mike Conway: Oral History Interviews. <https://doi.org/10.1002/9781444361506.wbiems177> „An empowering research method in media studies.” (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

7 Mike Conway: Oral History Interviews. <https://doi.org/10.1002/9781444361506.wbiems177>. „In other academic fields the process of remembering, including what people forget or how they

A folyamatot, melynek során egy történettudományi módszer a médiatudomány szerves része lett, a digitális technológia nélkülözhetetlenné válása tette gyorsította föl. A digitális fordulat az interjúkészítés módszertanát alapjaiban változtatta meg: s így az oral history fokozatosan eltávolodott archívumoktól, s a szélesebb közönség igényeit kezdte alapul venni.⁸ Egyes nézetek szerint az oral history egyszerűen nem más, mint videótörténelem, „video history.”⁹

A *Memory Project* általános jellemzői is ezt a tendenciát bizonyítják. Bár archívum funkciójához nem férhet kétség, a készítők látványosan szem előtt tartják a XXI. századi közönség igényeit is, s így az adatbázis egy gondosan megtervezett újmediális platformmá válik. Mindegyik interjút egy tizenhat másodperces nyitócím vezet fel, a beszélgetéseket megvágva teszik közzé, a világítás és a háttér is gondosan megtervezett, mely jellemzők dokumentumfilm-jelleget kölcsönöznek a beszélgetéseknek. Úgy tűnik, Pigniczky Réka és Andrea Lauer Rice fölismerték az oral history új kihívásait, mely szerint a történetek dokumentációján kívül legalább ennyire fontos, az, hogy ezek a közönség számára is fogyaszthatók és könnyen hozzáférhetőek legyenek.¹⁰

Női narratívák

A *Memory Project* digitálisan rögzített interjúi sajtóságos tematikus ismétlődéseket mutatnak. A három leggyakrabban visszatérő téma a következő: magyarországi emlékek (az '56-os forradalomig bezárólag); a menekülés leírása; s az új hazába való beilleszkedés nehézségei. E három téma általában egyforma hosszúságú a beszámolókból, mely jelenség az emlékezés szubjektív voltát bizonyítja: a hatvan évvel korábbi menekülés néhány napos, vagy sokszor csak néhány órás történései gyakran sokkal részletesebben elevenítődnek fel, mint a pár évvel korábbi események. A kulcsfontosságú vagy éppen traumatikus élmények ilyen jellegű lenyomatát az egyén emlékeiben a szakirodalom vakuemlékeknek („flashbulb memories”) nevezi.¹¹ Ezek az emlékdarabok rendszerint lát-

---

reconstruct the past, has become just as important as the historical information itself.” (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

8 Anna Sheftel, Stacey Zembrzycki: Slowing Down to Listen in the Digital Age: How New Technology Is Changing Oral History Practice. *The Oral History Review*. Vol. 44, No. 1, 2017. 94–112. 99. „[T]he digital turn in oral history has increasingly steered the field away from its archival roots [...] to a broader presentational purpose.”

9 Peter Kaufman: Oral History in the Video Age. *Oral History Review*. Vol. 40, No. 1, 2013. 1–7. 2. „Oral history, in a word, should become, quite naturally, video history.”

10 Sheftel–Zembrzycki: Slowing Down to Listen in the Digital Age. 98. „Our job as oral historians necessitates moving away from merely documenting lives to making them accessible for people to listen to and engage with.”

11 Roger Brown and James Kulik: Flashbulb Memories. *Cognition*. Vol. 5, 1997. 73–99. 74.

szólag lényegtelen részleteket, adatokat is megörökítenek. A női narratívák egyik ilyen jellemző vakuemléke a menekülés során viselt ruházat visszaadása.

Mivel a legtöbben a forradalom novemberi leverése után télen menekültek el az országból, a szökés során meg kellett küzdeniük az időjárás viszontagságaival, s a kemény téli fagyokkal is. Így a szökés sikerességét a beszámolók szerint egy meleg kabát megléte vagy hiánya nagyban befolyásolta. Ám a kabát nemcsak a hideg ellen nyújtott védelmet, hanem a menekülő nő saját privát terét is jelölte, s a test elrejtésére is szolgált. Vagy akár az esemény fontosságát, ünnepélyességét is mutathatta: többen arról számolnak be, hogy gondosan kiválasztott ruházatban hagyták el az országot, melyet korábban jellemzően csak ünnepi alkalomra vettek föl. Ennek egyik ikonikus példája az alábbi visszaemlékezés: „Úgy mentem, halál elegánsan felöltözve, egy gyönyörű sötétkék télikabátom volt, egy sárga kis kalapom, sárga gyönyörű sálam, hozzá való kesztyű.”¹² Egy másik alany pedig arról ad számot, hogy a menekülés előtti napon a család hosszan tanakodott, hogy ki milyen bundát viseljen. Itt az is kiderül, hogy a bunda viseletének praktikus okai is voltak, hiszen ezek a ruhadarabok általában rendelkeztek olyan titkos belső zsebbel, ahol a nők saját személyes dolgaikat, értékeiket elrejtették.¹³

Több visszaemlékezésben a kabát a bajtársiasság, empátia szimbólumaként rajzolódik meg. Például egy 1956-ban 17 éves fiatal lányként menekülő túlélő elmeséli, hogy egy idegen nő tehergépkocsival vitte el a határig, ahol búcsúzóul a kabátját is odaadta neki.¹⁴ Egy másik visszaemlékező pedig azt idézi föl, hogy a határátkelést követően egy osztrák határ menti faluban egy család fogadta be éjszakára:

Láttam, hogy egy kicsi faluhoz [értem], és egy helyen még égett a villany, és oda bekopogtam, és azok olyan aranyosak voltak, beengedtek, egy külön szobát adtak, és akkor dunnával takartak be, hogy valami fantasztikus. Reggel költöztek, megvették nekem a vonatjegyet, hogy menjek Bécsbe. A cipőm — csupa sár volt este — gyönyörűen ki volt tisztítva, a ruhám minden kikefélve gyönyörűen. Finom reggelit adtak, és összekészítettek ennivalót.¹⁵

Ez az epizód az önzetlen segítség és menekülők felé mutatott empatikus attitűd jellemző példája, mely a visszatérő elem a narratívákban: az osztrák határ menti falvak lakóinak aktív segítőkészsége iránt érzett hála szinte minden visszaemlékezésben megfogalmazódik.

---

12 Daróczy Ibolya: *Memory Project*. <http://memoryproject.online/daroczy-ibolya> 19:50–19:57. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

13 Szabó Nóra: *Memory Project*. <http://memoryproject.online/nora-szabo/> 49:30–49:50. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

14 Rékay Cecília *Memory Project*. <http://memoryproject.online/cecilia-rekay/> 16:53. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

15 Daróczy Ibolya: *Memory Project*. 22:00–22:30.

A testiség és a saját női test autonómiájának joga ritkán fogalmazódik meg az oral history műfajú interjúkban, s ez különösen igaz fizikai abúzus bármilyen megnyilvánulására. Ahogy Pető Andrea is rámutat: szexuális erőszakkal kapcsolatos elhallgatást jellemzően minden érintett fenntartja, legyenek elkövetők, szemtanúk vagy áldozatok.¹⁶ Ezzel összhangban a női test megjelenése a *Memory Project* interjúiban is meglehetősen ritka. Talán a tény, hogy a megszólalók idősödő nők, akik számára az 1950-es évek mind Magyarországon, mind az Egyesült Államokban ható patriarchális normái elevenek, erősíti a tendenciát. Konkrét szexuális abúzus emléke csak egy esetben idéződik fel: az egyik interjúalany a vőlegényével menekült el Magyarországról, ám a Camp Kilmer menekülttáborba már külön érkeztek. A beszámoló szerint a barakkokban a férfiakat és nőket vegyesen szállásolták el, s a visszaemlékező máig tartó megrökönyödéssel osztja meg a női test autonómiájának semmibevételéről szerzettnek tapasztalatát:

Amikor Camp Kilmerbe értünk, hát az tele volt ágyakkal, [...] én kaptam a fölsőt egy helyen, és akkor néha éreztem idegen kezeket nyúlkálni feléd. Mert fiatal lány voltál. És voltak idősebb, meglett férfiak, és hát itt van egy fiatal nő, fiatal lány egyedül.¹⁷

Elgondolkodtató, hogy bár a visszaemlékezők nagy része Camp Kilmeren keresztül jutott be az Egyesült Államokba, ez az egyetlen abúzust bevalló visszaemlékezés. Megfogalmazódhat a feltételezés, hogy sok nő önkéntelenül is inkább az elhallgatás stratégiáját választja ebben a helyzetben. A csend és némaság nem kivételes, csupán erre a korpuszra jellemző jelenség, hanem általános tendencia: „senki nem beszélt nyilvánosan a nők ellen elkövetett erőszakról – sem az áldozatok, a hivatalnokok, a rendőrök, sem az elkövetők.”¹⁸

Az erőszak megítélésének férfi-női különbségeire világít rá az előbbi megszólaló férjének visszaemlékezése, aki mosolyogva utal a feleségét ért bántalmakra, s megbocsátóan úgy fogalmaz, hogy a feleségét „teaselték” a táborban. Visszamenőlegesen nem kérhetjük számon a mai kor normáinak való megfelelést, ám ez a megnyilatkozás mégis árulkodik a kor a női testhez fűződő attitűdjéről, az női autonómia hiányáról, a passzivitásról, s a férfi akaratnak való alávetéséről. Ahogy Simone de Beauvoir iko-

---

16 Pető Andrea: Silencing and Unsilencing Sexual Violence in Hungary. *Studia Fennica*. „Continued Violence and Troublesome Pasts”. 2017. 132–44. 132. „[S]ilence has also been reinforced by practically all those involved, whether they be the perpetrators, rape victims, or witnesses as they all share the interest to keep what has happened silenced.”

17 Dömötör Erzsébet: *Memory Project*. <http://memoryproject.online/elizabeth-domotor/> 15:41–16:00. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

18 Pető Andrea: Silencing and Unsilencing Sexual Violence... 134. „no one spoke publicly about the rapes committed against women—neither the victims themselves, the bureaucrats, the police, nor the perpetrators.”

nikus művében megragadja: „A nőket nem hormonjai és titokzatos ösztönei határozzák meg, hanem az a mód, ahogyan idegen tudatokon keresztül testét és kapcsolatát a világgal újraformálja.”¹⁹

Beauvoir említése ebben a tanulmányban nem véletlenszerű. A szerző megkérdőjelezhetetlen jelentősége mellett a vizsgált korcsoport is indokolja a Beauvoiridézeteit. *A második nem* 1949-ben jelent meg először Franciaországban, s így önkéntelenül is a huszadik század közepének európai gendernormáira reagál, melyek rajta hagyják lenyomatukat. Természetesen nem lehet egyenlőségjelet tenni a beauvoiri definíciók és a *Memory Project* női interjúalanyainak tapasztalatai közé, ám az a feltételezés talán elfogadható, hogy *A második nem* irányítóként szolgálhat az 1940-es évek nőkhöz fűződő viszonyának feltérképezéséhez, mely meghatározta az 1956-ban fiatal magyar nők szocializációját és értékrendjét is.

Az abúzuson kívül a női test konkrét megjelenése az interjúban általában a terhesség és gyermekágy tapasztalatához köthető. Ilyenkor tipikusan a fizikai korlátok és nehézségek megélése szólal meg, hiszen a terhesség során „a nő még mélyebben éli át teste elidegenedését,”²⁰ és a „nő, akárcsak a férfi, mindig *azonos* saját testével – de a teste nem mindig azonos övele.”²¹

A következő visszaemlékező által felelevenített epizód is azt példázza, mikor a nő állapota fizikai korlátként jelenik meg. Egy osztrák táborban töltött hosszú hónapok után a menekülőknél végre lehetőségük nyílt az Egyesült Államokba távozni, ám a repülőgépre csak korlátozott számú utas szállhatott fel. „Rohant utánam egy nő, és ordított, hogy az a nő már ekkora pocival nem mehet, azt már nem lehet felengedni. S én meg gyorsan besurrantam a gépbe, hogy hallgasson már, hagyjon engem békén, még csak az kell, hogy innen szedjen engem vissza.”²² Ugyanennek a beszámolóban egy későbbi részből pedig a kisgyerekes anyák egy tipikus stratégiája rajzolódik ki, mellyel az új országba való beilleszkedés frusztrációit kezelték. „Annyira el voltam foglalva a gyerekekkel, [...] csak éltünk, mint a hülyegyerek.”²³ A nő tehát félig-meddig öntudatlanul úgy dönt, kizárólag az otthon mikroszintjére koncentrál, a megoldhatatlan egzisztenciális problémákat figyelmen kívül hagyja, s így csillapítja a család bizonytalansága miatt érzett szorongást. A visszaemlékező számára tehát a gyereknevelés egyszerre volt nehézség és menedék, s a gyerek pedig így „[c]sodálatos kincs, gazdagság – de teher is” lett.²⁴

---

19 Simone de Beauvoir: *A második nem*. Fordította Görög Livia és Somó Vera. Gondolat, Budapest, 1971. 562.

20 Beauvoir: *A második nem*. 52.

21 Beauvoir: *A második nem*. 51.

22 Daróczy Ibolya: *Memory Project*. 39:20–39:32. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

23 Daróczy Ibolya: *Memory Project*. 44:54. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

24 Beauvoir: *A második nem*. 395

E néhány jellemző tapasztalatot leszámítva a test, és különösen a női test leginkább a hiányban és a tudatos tagadásban mutatkozik meg. Azok a nők, akik egyedül, férj nélkül hagyták el az országot, sokszor szembesültek a szülők és az idősebb családtagok rosszsallásával, akik nem kizárólag a biztonságuk miatt aggódnak, hanem a kifogástalan viselkedés és az erkölcsös magatartás mindent fölülíró elvárásait fogalmazták meg. Több lánynak az elindulás előtt térdén állva kellett megesküdni, hogy „jól” fognak viselkedni, és nem hoznak szégyent a családra.

A nőkre vonatkozó szigorú erkölcsök az 1950-es évek Magyarországon, és ehhez kapcsolódóan a magán és a politikai szférák érdekes összemosódása jelenik meg a következő visszaemlékező nyilatkozatában, mikor arra a kérdésre, hogy „neked személyesen mit jelent ’56?”, így válaszol: „Felszabadulás, megszabadulás, otthon anyámmal laktunk meg a nővéremmel, aki legal secretary volt, s én még csak a kis húgocska voltam állandóan, te csak a kis húgocska, te semmit sem tudsz. Így jó volt elmenni, hogy kijött a saját énem, úgy érzem, felszabadultam, (ön)magam vagyok.”²⁵

Az országhagyás tehát annak a lehetőségét is biztosíthatta, hogy azaz egyén az otthon társadalmi elvárásait maga mögött hagyja, és új, saját normarendszert, szokásrendszert alakítson ki. Ahogy Julia Kristeva írja: az idegen marad az a személy, aki nyíltan vagy titokban elsőként szegi meg az anyaország erkölcsi normáit, s botrányos kihágásokat követ el a befogadó országban.²⁶ Ennek ellentmondva az interjúk azonban éppen egy ezzel ellentétes magatartást közvetítenek. Úgy tűnik, az amerikai magyar nők annyira tartottak az ’idegen nő’ bélyegtől, melyek sztereotipikus képéhez gyakran társul a szexuális promiszkuitás, hogy az viselkedésüket rendszerint a túlkompenzáció, a szigorú erkölcsöknek való kínos megfelelés jellemezte.

Az újmediális platform

A nők és a technológia témaköre meglehetősen terhelt terület, mely rendszerint maga után vonja a genderegyenlőtlenség kérdését, hiszen a technikai ipar „egy erősen férfiuralt szektor,”²⁷ ahol a nők folytonosan alulreprezentáltak. Jelen kutatás egyik célja, hogy megvizsgálja az újmediális platform hatását a női oral history narratívákra és azok lehetőségeire.

---

25 Dömötör Erzsébet: *Memory Project*. 32:36–33:05. (Utolsó letöltés ideje: 2020. 02.12.)

26 Julia Kristeva, Julia. *Strangers to Ourselves*. Translated by Leon S. Roudiez, Columbia UP, 1991. 30. „[T]he foreigner [...] remains that insolent person who, secretly or openly, first challenges the morality of his own country and then causes scandalous excesses in the host country.”

27 Sheftel–Zembrzycki: *Slowing Down to Listen in the Digital Age*. 110. „this heavily male-dominated sector creates social and political barriers to access for women and people of color.”

A technikai vívmányok és eszközök rendszerint korlátozottan elérhetőek és kiaknázhatóak a nők számára, hiszen „az ember számára a test, a nemi élet, a technika csak annyiban létezik, amennyiben létezése egészének nézőpontjából azt megragadni képes.”²⁸ Ezzel a jelenséggel összhangban a női interjúalanyok vonakodva jelennek meg a *Memory Project* digitális platformján is, és sokszor megkérdőjelezzik a saját értéküket, jogukat is arra, hogy megosszák történetüket. Gyakran alulértékelik saját narratíváik fontosságát, s férfi hozzátartozóikéit pozicionálják sajátjuk fölé. („Inkább a férjemet kérdezzétek.”) Arra a kérdésre, hogy miért vesznek részt a projektben, sokan azt válaszolják:, hogy „azért, mert ti megkértetek rá.” Ez a mondat rávilágít az interjúkészítő felelősségére és lehetőségeire is: a rendező-producerek, Andrea Lauer Rice és Pigniczky Réka jó érzékkel és empátiával kezelik ezeket a helyzeteket, s bátorító attitűdjük sokszor átlendíti a vonakodó interjúalanyokat a kezdeti nehézségen, s ráébreszti őket történetük fontosságára és legitimitására. Hiszen ezeken keresztül a történelem egy fontos szála válik láthatóvá, mely nem feltétlenül kérdőjelezi meg a férfi-, mainstream történelmet, hanem kiegészíti azt, és figyelmet irányít arra a jelenségre, hogy a történelem a különböző élmények és tapasztalatok polifóniájából összefonódó egység, s nem egy univerzális igazság.

Ezt a többszólamúságot erősíti tovább a digitális média korlátnélkülisége és lezáratlansága. Bár a *Memory Project* interjút eredetileg hatvan percesre tervezték, a beszélgetések sokszor meghaladják ezt az időkorlátot. A női interjúalanyok gyakran kérnek elnézést, ha úgy érzik, túl sokat beszélnek, melyre a rendező-producerek engedékeny bátorítással reagálnak.

Lev Manovich szerint a „kulturális tartalmú multimédia munkák esetében különösen jól alkalmazható az adatbázisforma,”²⁹ s ez az újmediális platformokra jellemző inherens adatbázis-logika a jelenleg száznegyvenegy interjút tartalmazó *Memory Project* esetében is tisztán megmutatkozik: a beszélgetések három oszlopban jelennek meg, egy portré jellegű kép kíséretében. Az interjúk ábécésorrendbe rendeződnek, tehát az egymás mellett álló beszélgetések kapcsolata csupán véletlenszerű, mellérendelő, s nem kauzális. A sorrendet új interjúk publikálása is sokszor átalakítja, hiszen a *Memory Project* nem egy lezárt rendszer, hanem egy élő, folyamatosan változó, bővülő vállalkozás: új interjúk, leírások jelennek meg, feliratok és fordítások készülnek el.

Talán különös lehet, hogy az archívum az interaktivitás funkcióját nem aknázza ki, ám ez talán éppen az interjúk autonómiájának megőrzésére irányuló tudatos döntés, hiszen paradox módon, bár az interaktivitást az internet egy előnyös vívmányának tar-

---

28 Beauvoir: *A második nem*. 75–76.

29 Lev Manovich: *Az adatbázis mint szimbolikus forma*. <http://apertura.hu/2009/osz/manovich> (Utolsó letöltés ideje: 2020. 04.01.)

juk, de éppen ez a funkció az, ami az interjúk integritását veszélyeztetheti.³⁰ A *Memory Project* tehát éppen így, read-only webarchívumként járulhat hozzá, hogy egy olyan generáció, mint a ma 70-80 év körüli nők megtörjék eddig megszokott némaságukat, és saját hangon szólalhassanak meg.

Ez az elmélet összhangban áll azzal a jelenséggel, amelyet Gaytri Spivak ikonikus tanulmányában a *Szóra bírható az alárendelt?*-ben ismeret, miszerint a nyugati narratívák gyakran elfelejtik, hogy „a Nyugat jogrendszerében, politikai gazdaságában és ideológiájában Európa mint Szubjektum narrativizálódik”³¹ s hogy „ez az elfedett szubjektum úgy viselkedik, mintha »mentes volna minden geopolitikai meghatározottságtól«,”³² de valójában nem az. Amint az alany meghatározatlanná és általánossá válik, annak vágyai, érdekei is meghatározatlanná és általánossá válnak, s összemosódnak a többség vágyaival és érdekeivel. Mikor konkrét politikai eseményekről szóló beszámolókat hallunk, a vágyak és a célok egyértelműnek tűnnek, ám ezeknek az alanya gyakran bizonytalan, meghatározatlan. Ehhez hasonlóan a patriarchális társadalmak narratíváiban is a célok és a vágyak gyakran mint az egész közösség általános, közös céljai fogalmazódnak meg. Ezért is annyira lényeges, hogy a kisebbségekhez tartozó szubjektumok narratívái ne olvadjanak bele a többségi társadalom történelmébe és váljanak így észrevétlenné. A *Memory Project* ennek a jó példája, hiszen egy alulreprezentált csoport eddig el nem mondott történeteit teszi hallhatóvá. Azonban azt is észre kell venni, hogy a *Memory Project* alanyai nem saját erőből szólalnak meg, hanem az alkotókon keresztül. S ez megint egy spivaki gondolattal cseng össze, mely szerint „a női értelmiségnek van egy jól körülhatárolható feladata, amelyet nem szabad egyetlen szóvirággal megtagadnia”.³³

Összefoglalás

Túlzott naivitás lenne azt állítani, hogy a digitális történetmesélés maradéktalanul rendelkezik azzal a képességgel, hogy a szubaltern tradicionális némaságát fölszámolja; ám az talán kijelenthető, hogy az újmediális platformok, ha megfelelően alkalmazzuk őket, segíthetik az idősebb nők generációját, hogy autentikus, független, önálló hangon szólaljanak meg, mint ahogy a *Memory Project* archívumában is teszik. Ennek genderperspektívából is különös jelentősége van, hiszen a nők nem rendelkeznek kö-

---

30 Sheftel–Zembrzycki: *Slowing Down to Listen in the Digital Age*. 106. „interactivity as one of the great benefits of Internet dissemination, but this very feature can threaten the integrity of our interviews.”

31 Gayatri Chakravorty Spivak: *Szóra bírható-e az alárendelt?* Fordította Mánfai Alice és Tarnay László. *Helikon*. 1996/4. 450–483. 450.

32 Spivak: *Szóra bírható-e az alárendelt?* 451.

33 Spivak: *Szóra bírható-e az alárendelt?* 483.

zős történelemmel, vallással, nyelvvel és férfiakétól független kultúrával³⁴, s mivel az ő történeteik rendszerint kimaradnak a történelem kanonizált fősodrából, különösen lényeges, hogy ezek az emlékek megörökítődjenek. A digitálisan megosztott elbeszélte történelem tehát hozzájárulhat egy női történelemszál és identitás megerősítéséhez, amely alkalmas arra is, hogy az egyéni értelmezések és tapasztalatok többszólamúságának képzetét is erősítse.

---

34 Spring-Serenity Duvall: Patriarchy. In: Mary Kosut (szerk.): *Encyclopedia of Gender in Media*, SAGE Publications, 2012. 266–70. 268. „Women do not have a common history, religion, language, or culture apart from men.”